

Izvorni znanstveni rad
UDK 821.163.42(091) "17/18"
UDK 821.163.42.09 Stulli, L.
Primljeno: 15.12.2002.

LUKO STULLI I DUBROVAČKA KNJIŽEVNA BAŠTINA

STJEPAN ĆOSIĆ

SAŽETAK: Dubrovčanin Luko Stulli (1772-1828) u literaturi je poznat kao liječnik, znanstvenik, pjesnik, dramatičar i prevoditelj. Pisao je medicinske i prirodnoznanstvene studije, a sačuvani su i njegovi spisi o gospodarskoj teoriji i dubrovačkoj povijesti. Uz uvid u bibliografiju i činjenice iz njegova živopisa, razmatra se i vrednuje Stullijevo mjesto u hrvatskoj kulturnoj povijesti kasnog klasicizma. Stullijeva književna i kulturnojezična gledišta analiziraju se na primjeru njegove kritike Gundulićeva Osmana te talijanskih prijevoda dubrovačkih latinista i Ignjata Đurđevića. Napose se tumače implikacije Stullijeva književnog rada u kontekstu kulturnointegracijskih gibanja u Dubrovniku i Dalmaciji početkom 19. stoljeća.

Uvod

Pisac svestrana interesa, liječnik, znanstvenik, pjesnik i prevoditelj Luko Stulli (1772-1828) bio je jedan od najznačajnijih pripadnika klasicističkog kulturnog kruga koji je potkraj 18. i u prvim desetljećima 19. stoljeća obilježio dubrovačku književnu i intelektualnu povijest.

Opsežan pregled Stullijeva života i rada objelodanjen je već godinu dana nakon njegove smrti u memorijalnoj knjizi pod naslovom *A perpetua onoranza del Dottor Luca Stulli di Ragusi. Prose e versi*. (Bologna: dai tipi del

Stjepan Ćosić, znanstveni je suradnik Zavoda za povijesne znanosti HAZU u Dubrovniku. Adresa: Zavod za povijesne znanosti HAZU, Lapadska obala 6, 20000 Dubrovnik.

Nobili e compagni, 1829.).¹ U suradnji sa skupinom Stullijevih poklonika, tiskanje knjige zacijelo je potaknuo njegov brat Vlaho. Prvi dio raskošno opremljene spomenice u četvrtinskom formatu čini biobibliografski tekst Michelea Ferruccija pod naslovom »De vita et scriptis Lucae Stulli Medici commentarius«. Usporedo s latinskim tiskan je i talijanski prijevod Ferruccijeve supruge Caterine Franceschi Ferrucci. Stullijev štovatelj, tada profesor govorništa i klasične književnosti u Bologni, Ferrucci se prvenstveno posvetio talijanskom razdoblju piščeva života.² Uz osnovne biografske činjenice, on piše o intelektualnom ozračju te o Stullijevim književnim i znanstvenim uzorima tijekom studija i medicinskog usavršavanja u Italiji. U kontekstu sve bržeg zamiranja latinske književnosti u Europi, posebno je istaknuo Stullijevu ulogu u oživljavanju kontinuiteta klasične tradicije i u poticanju dubrovačkog latinizma na prelazu stoljeća. Osim kratkog osvrtu na dio književnih i znanstvenih ostvarenja, u Ferruccijevu radu ne spominju se mnoge činjenice o Stullijevu tridesetogodišnjem javnom djelovanju u rodnom gradu. Također, nije cjelovita ni bibliografija tiskanih Stullijevih radova, koju je Ferrucci dodao na kraju svoga teksta. Kao da godina dana od piščeve smrti nije bila dovoljna da se prikupe i srede sve činjenice i obavijesti o njegovim brojnim aktivnostima i interesima. Drugi dio spomen-knjige tvori zbirka latinskih i talijanskih stihova, soneta, oda i epigrama tridesetorice uglednih talijanskih i dubrovačkih autora. Zbirka potvrđuje razgranate veze i zapaženo mjesto koje su Luko i Vlaho Stulli zauzimali u vlastitoj sredini i u talijanskim književnim krugovima.³

¹ Ostali članci o Stulliju, nastali tijekom 19. st., znatno su kraći od Ferruccijeva teksta. Vidi: »Necrologia del Dott. Luca Stulli ragusino (n. 1772, m. 1828).« *Antologia di Firenze*, 96 (1828): 1-3 (autor je vjerojatno Francesco Maria Appendini); A. D., A. F., »Biografia di Luca Stulli.«, u: *Biografia degli italiani illustri del secolo XVIII-XIX*. vol. VI, Venezia (s. a.): 66-67; »Stulli dr. Luca.«, u: Simeone Gliubich, *Dizionario degli uomini illustri della Dalmazia*. Vienna-Zara, 1865: 295; Giovanni Augusto Kaznačić, »Luca Stulli.«, u: *Alcune pagine su Ragusa*. Ragusa: Giuseppe Flori, 1881: 61-64.

² Michele Ferrucci (1801-1881), epigrafist i bibliofil, bio je profesor klasične i talijanske književnosti u Bologni, Ženevi, a najdulje u Pisi. Kao mladi liberal u počecima akademske karijere imao je dosta problema. Kasnije se konformistički priklonio politici restauracije. Autor je i koautor nekoliko leksikografskih izdanja iz latinske književnosti. Vidi: L. M. Gonelli, »Ferrucci, Michele.«, u: *Dizionario biografico degli Italiani* vol. 47, Roma: Istituto della Enciclopedia Italiana, 1997: 245-247. U ovom članku i u njemu navedenoj literaturi nema podatka o Ferruccijevom autorstvu Stullijeve biobibliografije.

³ Od Dubrovčana, stihovima su zastupljeni Stullijevi prijatelji: Rado i Niko Andrović, Francesco Maria i Urbano Appendini, Beninj Albertini, Antun Chersa, Rado Radelja, Antun Petar Liepopilli, Vicko Golubović, Miho Mostahinić i Faustin Galjuf. Pridružio im se i Zadrani Pier

Iako je univerzalnost znanstvenih i književnih interesa bila tipična za intelektualce njegova vremena, Stulli je svestranošću nadmašivao svoje suvremenike. Uz liječničku karijeru i znanstveno bavljenje medicinom, posvetio se pjesničkom, dramatičarskom i prevoditeljskom radu na latinskom, talijanskom i hrvatskom jeziku. Pisao je prirodosnanstvene studije, a sačuvana su i dva njegova spisa o gospodarskoj teoriji te rasprava o povijesnoj pozadini i tijeku rusko-crnogorskog napada na dubrovačko područje 1806. godine. Stullijevi medicinski radovi na razini su recentnih europskih dostignuća, a znanstveni su mu pogledi prožeti prosvjetiteljskim načelima. Njegovi su, pak, estetski nazori snažno obilježeni klasicističkim kanonom, zaziranjem od stvaralaštva na "narodnom" jeziku i kritikom domaće epske književnosti. Tijekom studija i usavršavanja u Italiji Stulli je bio svjedokom brzih političkih promjena praćenih postrevolucionarnim ratovima i Napoleonovim usponom. Pod utjecajem europskih previranja mladi je Dubrovčanin postao pristaša građanske ideologije. Međutim, zrelo razdoblje njegova života u Dubrovniku protjecalo je u znaku opće društvene krize, koja se nakon sloma Republike još više produbljava. Neuspjeh polovičnih građanskih reformi, koje je pokušavao provesti francuski režim i konačni Napoleonov slom, utjecali su na Stullijev politički zaokret nakon austrijskog zauzeća Dubrovnika 1814. U predmodernom društvenom ozračju, u doba restauracije *starog poretka*, Stulli se, poput većine razočaranih pripadnika svoga kruga, prilagodio novoj političkoj situaciji. Nakon ideološke podrške i glorificiranja francuske vlasti okrenuo se literarnom veličanju habsburške politike, za koju je Dubrovnik zadugo ostao samo pogranična utvrda i promatračnica prema Istoku.

Književni segment Stullijeva raznorodnog i slabo poznatog opusa dobrim je dijelom ostao u rukopisu. Zbog toga se o njemu i tijekom 20. stoljeća pisalo najčešće uzgredno, uglavnom u okviru širih tema iz medicinske, književne ili kulturne povijesti. Poslije kraćih povijesnomedicinskih članaka iz pera Vlaha Poljanića, Luja Thallera i Vladimira Bazale, potonji je 1953. objavio

Alessandro Paravia. S talijanske strane odazvali su se pripadnici kasnoklasicističke elite: epigrafit Filippo Schiassi, književnik Carlo Pepoli, grecist Antonio Mezzanotte, predsjednik Latinske akademije Carlo Emmanuele Muzzarelli, profesor književnosti iz Perugie Giuseppe Antinori, libretist Giovanni Pezzi, profesori govornišva iz Pise i Rima Alvisse Grisostomo Ferrucci te pjesnici Giambattista Rosani, Ignazio Borzaghi, Giacomo Crescini, Giambattista Giusti, Francesco Guadagni, Filippo Martinelli, Giuseppe Ignazio Montanari, Raffaele Tognetti, Vincenzo Valorani i Paolo Venturini. Rukopisi dijela poezije objavljene u ovoj knjizi, uz još neke pjesme posvećene Stulliju, čuvaju se u dubrovačkoj Znanstvenoj knjižnici, rukopisi br. 97, 216, 254, 356, 387, 392.

dosad najopsežniji pregled Stullijeva života i rada na hrvatskom jeziku. Nekoliko arhivskih vijesti o Stulliju donijeli su Risto Jeremić i Jorjo Tadić, a njegovu medicinsku bibliografiju sastavio je Mirko Dražen Grmek.⁴ Pored svega, o Stullijevu radu i njegovu značenju u dubrovačkom kulturnom životu u literaturi nije pružena cjelovita slika.⁵

U ovom radu pokušat ću izdvojiti i sistematizirati Stullijeve književne i jezične nazore koji su predstavljali izraz klasicističkog kontinuiteta u dubrovačkoj kulturi. Implikacije Stullijeva književnog rada posebno ću analizirati u sklopu klasicističko-romantičarskih dodira i začetka kulturnointegracijskih gibanja početkom 19. stoljeća.

Podrijetlo i školovanje

U literaturi se redovito navodi da je Luko Stulli rođen u Dubrovniku. U bilješci o njegovu krštenju u dubrovačkoj gradskoj župi od 19. listopada 1772. kao datum rođenja zapisan je 22. rujna 1772.⁶ Tu se ističe da je, u opasnosti za život, bio kršten odmah nakon poroda. Dakle, crkveni je obred obavljen gotovo mjesec dana kasnije, istoga dana kada je izvršen upis u maticu. U bilješci se ne navodi mjesto rođenja, ali se podrazumijeva da je riječ o Dubrovniku. Međutim, u epitafu koji je u rukopisnom zborniku *Memoriae Nonnullorum Rhacusanorum Et Exterorum Doctrina Et Virtute Praestanti-*

⁴ Usp. Vlaho Poljanić, »Dr. Luka Stulli (Stulić).«, u: *Dubrovački liječnik*. Dubrovnik, 1933: 8-9; Lujo Thaller, »Luka Stulli, dubrovački liječnik.« *Liječnički vjesnik* 63 (1941): 245-246; Vladimir Bazala, »Znameniti dubrovački liječnici.« *Alma mater croatica* 3 (1940): 296-301; Vladimir Bazala, »Dubrovčanin dr. Luka Stulić (Stulli).« *Republika* 7-8 (1953): 3-8 (p.o); Risto Jeremić i Jorjo Tadić, *Prilozi za istoriju zdravstvene kulture starog Dubrovnika II*. Beograd: Biblioteka Centralnog higijenskog zavoda, 1939: 86; Mirko Dražen Grmek, *Hrvatska medicinska bibliografija sv. I*. Zagreb: JAZU, 1955: 162, 163; Usp. također: Vladimir Bazala, *Pregled povijesti zdravstvene kulture Dubrovačke Republike*. Zagreb: Dubrovački horizonti, 1972: 20, 28-30, 39, 43, 63, 70, 71.

⁵ Usp. Mihovil Kombol, *Povijest hrvatske književnosti do narodnog preporoda*. Zagreb: Matica hrvatska, 1961: 384, 385, 392-394; Cvito Fisković, »Nekoliko podataka o Vlahu Stuliću.« *Mogućnosti* 6 (1967): 640-651; Kruno Prijatelj, *Klasicistički slikari Dalmacije*. Split: Izdanje Galerije umjetnina u Splitu, 1964: 21-34; Kruno Prijatelj, *Slikarstvo u Dalmaciji 1784-1884*. Split: Književni krug, 1989: 22-28. Stullijev latinski opus nije uvršten u kapitalnu ediciju *Hrvatski latinsti II. Pisci 17-19. stoljeća*. (Pet stoljeća hrvatske književnosti, knjiga 3). Zagreb: Zora/Matica hrvatska, 1970.

⁶ *Matica krštenih župe grad*, sv. 10 (1758-1798), f. 261', Državni arhiv u Dubrovniku (dalje: DAD).

um⁷ u bratovu slavu sročio Vlaho Stulli, može se zaključiti da je Luko rođen u selu Šumetu ponad Rijeke dubrovačke (“Exiguus Hisce In Aedibus Ruris Juncheti/ Aeris et Aquarum Salubritate Probatissimi/ Ipsa Ilithyia/ Lacte Exceptit Nascentem Fovitque/ Lucam Lucae Fil. Stulli”). Taj je podatak vjerojatno točan, jer su Stulliji u Šumetu imali kuću s okućnicom, a imanje su višekratno proširivali tijekom 18. stoljeća.⁸

Luko Stulli bio je treći, najmlađi sin u obitelji pučanina, lučkog nadstojnika Luka i žene mu Marije rođ. Drobac.⁹ Njegova starija braća, Petar (1761-1828) i Vlaho (1768-1843), s kojim je bio posebno povezan, također su ostavili značajni trag u kulturnom i javnom životu grada. Početno obrazovanje iz latinske i talijanske književnosti Luko je stekao od poznatog dubrovačkog svećenika, prijašnjeg isusovca, Leonarda Gaudia. Potom je, poput braće, pohađao dubrovački pijaristički kolegij. Tu je na Stullija najviše utjecao učeni talijanski pijarist Nicola Boidi, koji je od 1787. do 1795. predavao filozofiju. Kao đak, Stulli se isticao osobitom darovitošću, pa su mu prvi literarni radovi s prirodoznanstvenim temama tiskani u godišnjacima kolegija 1791. i 1792. godine.¹⁰ Osim toga, već 1790. napisao je kraću raspravu u formi poslanice, očito upućene Senatu, pod naslovom *Sulla Repubblica di Ragusa. Discorso*. U tom rukopisu Stulli se, uz geopolitičke i povijesne komparacije, bavi okolnostima koje su pogodovale usponu dubrovačkog gospodarstva i trgovine u

⁷ *Rukopisna ostavština don Luke Pavlovića*, bilježnica br. 40, DAD. Autor većine epigrama i elegija u tom zborniku je Vlaho Stulli, no nekoliko sastavaka braća su potpisala zajednički.

⁸ Lukov otac i najstariji brat u više su navrata zakupljivali ili kupovali posjede na Šumetu, o čemu postoje odgovarajući ugovori. *Rukopisna ostavština Gracić-Negrini* (R.O. 167), II/4, DAD.

⁹ Podrijetlo starog pučkog roda Stulli nije pouzdano utvrđeno. U dubrovačkim se izvorima prezime Stulli spominje već od kraja 15. st., često u hrvatskom obliku Stulić. Rod se posebno razvio nakon potresa 1667., a tijekom 18. stoljeća egzistiraju dva ogranka u daljem srodstvu. Jednom je pripadao poznati leksikograf, malobraćanin Joakim Stulli (1730-1817), a iz drugog potječu braća Vlaho i Luko Stulli. Usp. Mijo Brlek, *Leksikograf Joakim Stulli*. Zagreb: JAZU, 1987: 51-54.

¹⁰ *Trattenimento accademico sopra la meccanica per i signori Marino di Pozza, Giovanni di Natali, Luca Stulli, Giovanni Dinarich, studenti di filosofia il primo anno del loro corso nel collegio delle scuole pie, li di 31. Maggio 1791*. Ragusa: Presso Andrea Trevisan, 1791.; *Trattenimento accademico sopra l'Aereologia ed il calcolo infinitesimale per i signori Marino di Pozza, Giovanni di Natali, Luca Stulli studenti di filosofia il secondo anno del loro corso nel collegio delle scuole pie, li di 20. Luglio 1792*. Ragusa, 1792. U prvoj zadaći Stulli piše o odnosu osjetila i podražaja, a u drugoj o udisanju zraka i funkciji pluća.

srednjem i ranom novom vijeku.¹¹ Zacijelo je i taj njegov mladenački pokušaj utjecao na odluku Republike da mu 1792. dodijeli stipendiju za studij medicine i filozofije u Bologni.

Na bolonjskom sveučilištu Stulliju su predavali znameniti profesori Gaspare Gaetano Uttini, Carlo Mondini i Luigi Galvani. Uz medicinu, marljivi je Dubrovčanin proučavao prirodne znanosti, kemiju, farmaciju i botaniku, a interes za umjetnost i poeziju priskrbio mu je ugled u bolonjskim intelektualnim krugovima.¹² Na sveučilištu se posebno zbližio s dr. Luigijem Pistorinijem, s kojim je i kasnije ostao u prijateljskoj vezi. Sačuvane bilješke, koje je Stulli koristio tijekom studija, svjedoče o raznovrsnosti njegova prirodoslovnog interesa. Riječ je o nekoliko svezaka s njegovim medicinskim zapažanjima o pojedinim bolestima i patološkim promjenama na različitim organima, te konceptima iz kemije, farmakologije, prirodopisa i zoologije. Vjerojatno je dio tih bilješki nastao tijekom seminara i nastavnih vježbi. Cjelovito je sačuvana i latinska rasprava o ulozi srca u krvožilnom sustavu pod naslovom *De vi cordis ejusque in sanguinem actione*.¹³

O ranoj Stullijevoj nadarenosti govori i činjenica da ga je Miho Sorgo (1739-1796), vodeća osoba tadašnjeg intelektualnog života u Dubrovniku, već 1793., u odsutnosti, uvrstio među članove svoje novoutemeljene Akademije (*Società patriottica*). Program Sorgove akademije u manjoj se mjeri oslanjao na čisto književni model glasovite rimske *Arkadije* i bio je sličniji naprednjakim "patriotskim" društvima koja su se u to doba osnivala diljem Europe.¹⁴

¹¹ Dvojezični talijansko-francuski rukopis nalazi se u seriji, *Memoriae* 21.2, sv. 16, (DAD), a objavljen je pod naslovom »Dei trattati di commercio della ex-repubblica di Ragusa«, u: *L'Epitafio lunario raguseo per l'anno 1898*. (1897): 50-57. Tekstu je pridodana i opširna bilješka o autoru, vjerojatno iz ostavštine Ivana Kaznačića.

¹² U povodu promocije svoga prijatelja Giulija Borsinija Stulli je 1793. tiskao jedan sonet. V. Bazala, »Dubrovčanin dr. Luka Stulić (Stulli)«. 5.

¹³ Ovaj dio Stullijeve medicinske ostavštine čuva se u Arhivu HAZU, *Luka Stulli*, XV 41/3-7. i vjerojatno je tu dospio zajedno s rukopisnim gradivom dubrovačkog liječnika i književnika Ivana Augusta Kaznačića (1817-1883).

¹⁴ Stanoviti "patriotski" duh potvrđuje i Sorgovo izdavanje izbora iz djela dubrovačkog povjesničara Ludovika Cerve Tuberoni, *Commentariolus Ludovici Cervarii Tuberonis de origine et incremento urbis Rhacusanae*. Sorgo je knjizi, tiskanoj 1790., dodao nekoliko priloga o dubrovačkoj povijesti i starinama iz pera drugih autora. Na istu je temu sam napisao uvodnu raspravu u kojoj je iznio ekskurs o slavenskoj književno-jezičnoj situaciji. U potrazi za standardizacijskim ishodištem Sorgo je odstupio od njemu bliske dubrovačke književne baštine i priklonio se crkvenoslavenskoj tradiciji. Usp. Vlado Rezar, »Kratak prilog poznavanju rada Miha Sorga (1739-1796)«. *Dubrovački horizonti* 40 (2000): 38-64.

Godine 1795. Stulli je uspješno okončao studij. Zbog iskazanih znanja u izvedbi anatomske vježbe, Senat bolonjskog sveučilišta nagradio ga je počasnom medaljom, a u zvanje doktora medicine promoviran je 28. studenog 1796.¹⁵ Daljnje usavršavanje nastavio je u Firenzi kod prirodoslovca Felicea Fontane, da bi se s antičkom baštinom Rima, toliko važnom za estetiku klasicizma, upoznao tijekom boravka kod svog sugrađanina, pjesnika i učenjaka Benedikta Staya. Godine 1798. Stulli je boravio u Napulju, tada važnom medicinskom središtu, gdje se usavršavao kod Domenica Cirilla i Domenica Cotugna Cotunia, pred kojima je među prvima uspješno izvodio Galvanijeve pokuse. Od tada datira i njegovo prijateljstvo s engleskim fizikom Thomansom Thompsonom. Tijekom boravka u Italiji Stulli je bio uključen i u zbivanja na literarnoj sceni. Već je u Bologni postao članom književne akademije *dei Concordi*, a u Rimu se kretao u krugovima glasovite akademije *degli Arcadi* u koju su već bili uključeni vodeći dubrovački pisci. Međutim, Luko će, zajedno s bratom Vlahom, u Arkadiju biti primljen kasnije, početkom dvadesetih godina 19. stoljeća, a dobit će “pastirsko ime” Podaleiros Potideus.¹⁶

Na poziv Senata, a zbog revolucionarnih nemira u Napulju, Stulli se početkom 1799. vratio u Dubrovnik. Iako je i dalje ostao u trajnoj vezi s prijateljima i kolegama u Italiji, gdje je često i objavljivao svoje radove, zrelo razdoblje njegova medicinskog i književnog djelovanja vezano je za rodni grad. U travnju 1799. Senat ga je imenovao fizikom u gradskoj bolnici s godišnjom plaćom od 400 dukata, a već 1800. potvrđen je kao jedan od pet gradskih fizika.¹⁷ Oba Lukova brata u međuvremenu su ostvarila uspješne karijere u

¹⁵ Za tu prigodu Stullijevi prijatelji u Dubrovniku ispjevali su nekoliko soneta objedinjenih u sveščiću *Conferendosi la laurea dottorale di filosofia e medicina al L. Stulli Raguseo*, Knjižnica Male braće u Dubrovniku, rukopis br. 1203.

¹⁶ Imenom jednog od mitskih Eskulapovih sinova, liječnika Podaleiriosa, kojega Homer spominje u Ilijadi, Stulli je očito aludirao na svoje liječničko zvanje. Nije posve jasno zašto je tome imenu pridodao i mjesnu odrednicu Potidej, prema Potideji, korintskoj koloniji na Halkidici. Uz starije Dubrovčane, pripadnike rimskog klasicističkog kruga, članovi Arkadije bili su i Lukovi prijatelji i književni sputnici: Brnja Zamagna, Đono Resti, Rado Radelja, braća Chersa, Rado Andrović, Andeo Maslač, Marko Faustin Galjuf i drugi. Vidi: Ivan Golub, »Gli Arcadi di Croazia.« *Arcadia accademia letteraria italiana. Atti e memorie* 9/2-3-4 (1991-1994): 293-315; Predrag Stanojević, »Dubrovački pisci u rimskoj akademiji Arkadija.«, u: *Kraj književnosti starog Dubrovnika*. Beograd: Filološki fakultet - Narodna knjiga, 2002: 33, 34.

¹⁷ *Acta Consilii Rogatorum*, ser. 3. sv. 207, f. 39, 40, DAD. Dana 4. ožujka 1800. potvrđeni su: Giovanni Pagani kao protomedik, Ivan Buć, Đuro Hidža, Miho Grgurević, Petar Đurić i Luka Stulli kao fizici te Lorenzo Giromella i Vincenzo d'Alessandro kao kirurzi. Prema senatskoj odluci

državnoj administraciji. Vlaho je 1791. naslijedio oca kao nadstojnik lučkog zdravstvenog ureda, a najstariji Petar je, nakon dugogodišnjeg službovanja u kancelariji Republike, 1803. imenovan kancelarom te je na tom mjestu dočekaio i slom države. Kao jedan od najvažnijih državnih službenika Petar je, među posljednjima, 19. siječnja 1802. primljen u bratovštinu antunina.¹⁸ Time je čitavoj obitelji Stulli potvrđen najviši staleški status koji su mogli dosegnuti pučani u Dubrovačkoj Republici.

Svjetonazor i politička orijentacija

Stullijevi medicinski i književni počeci bili su praćeni političkim krizama i ratnim previranjima kojima je obilježeno postrevolucionarno doba. Zbog strategijske važnosti istočnojadranske obale, Dubrovnik je početkom 19. st. postao poprištem diplomatskog sukoba velesila. Francusko-austrijski rat privremeno je okončan Napoleonovim pobjedama i Požunskim mirom 25. prosinca 1805. Po mirovnim odredbama, Francuzi su od Austrijanaca trebali preuzeti Dalmaciju i Boku. Međutim, u Boki ih je preduhitrila ruska flota, pa se Dubrovačka Republika našla u škripcu. Pod prijetnjom Francuza iz Dalmacije i Rusa iz Boke kotorske, dubrovački je Senat 27. svibnja 1806. grad predao francuskim postrojbama. Time je započelo razdoblje okupacije, koje se nakon formalnog ukinuća Republike, 31. siječnja 1808., nastavilo šestogodišnjom francuskom vlašću.

U nekrologu koji se pripisuje Appendiniju i u Ferruccijevoj biografiji ističe se Stullijeva predanost liječničkom zvanju i briga za javno zdravlje, a napominje se da je besplatno liječio sirotinju. U tom smislu valja tumačiti i moto na 7. stranici memorijalnog izdanja, preuzet od Seneke: "Hoc debemus virtutibus, ut non praesentes solum illas, sed etiam ablatas e conspectu colamus" (Zahvalni smo krepostima da ih poštujemo ne samo kada su nam blizu nego i onda kada su daleko od nas). Dubrovčani su uistinu cijenili i pamtili Stullijeve vrline. Krajem 19. st. dubrovačka je Općina po prvi put odlučila

samo su oni bili ovlašteni liječiti i propisivati recepte. Liječnici su imali najveće plaće među državnim namještenicima. Godine 1804. Stullijeva godišnja plaća iznosila je 580 dukata. Vidi: Stjepan Ćosić, »Administrativna struktura i plaće službenika Dubrovačke Republike (1700.-1808.)« Radovi Zavoda za povijesne znanosti u Zadru 38 (1996): 151.

¹⁸ S. Ćosić, »Administrativna struktura i plaće službenika Dubrovačke Republike (1700.-1808.)«: 142, 143; *Matrikula antunina*, f. 100', DAD.

službeno dati nazive gradskim ulicama, i to u čast najznamenitijih dubrovačkih književnika i znanstvenika. Tada je ulica prema crkvi sv. Stjepana dobila naziv Stullijeva, kako se i danas zove.

Ni jedan od prvih Stullijevih biografa nije se, u jeku apsolutizma, usudio spomenuti njegovo političko usmjerenje i građanske nazore iz mladih dana. Naime, prosvjetiteljski nastrojena braća Stulli bila su poznata po frankofilstvu i prije francuskog zauzeća Dubrovnika. Njihovi građanski pogledi otvoreno su se očitovali nakon dolaska Francuza 1806. Braća su se izravno uključila u rad francuske administracije, a Luko je prednjačio kao autor brojnih prigodnica u slavu nositelja nove vlasti. Austrijski konzul u Dubrovniku Giovanni Timoni, koji je napustio grad nakon ulaska francuskih trupa, u svom je izvješću svu trojicu Stullija ocijenio kao vatrene frankofile (“aderanti Francesi in Ragusa di prima classe”).¹⁹ U istom svjetlu braća se spominju i kao pripadnici polutajne građansko-liberalne skupine koja je, pod nazivom “Butiga”, također postojala i prije sloma Republike. O “Butizi” izvješćuje 1815. austrijski policijski komesar Reha. Vođom smatra Stullijeva prijatelja Rada Androvića, a među članovima spominje braću Chersa i druge pripadnike Stullijeva književno-intelektualnog kruga. Josip Bersa s pravom se narugao Rehinoj prosudbi o “Butizi” kao jezgri dubrovačkih liberalnih revolucionara koji su presudno utjecali na predaju grada Francuzima. Osim toga, nema nikakvih dokaza da je “oporba” aristokratskoj vlasti, pa i “Butiga”, radila na rušenju nezavisnosti Republike. Dapače, u poeziji članova “Butige” i nakon sloma Republike očitovao se snažni dubrovački identitet prožet domoljubljem. Podaci o njezinim članovima u doba francuske uprave, a osobito tijekom Habsburškog apsolutizma, potvrđuju da se radilo o maloj skupini obrazovanih građana koji, unatoč otporu prema aristokraciji, nisu izgradili čvrstu političku profilaciju i program djelovanja.

Frankofilstvo braće Stulli i njihova kruga imalo je specifičan intelektualni karakter. Francuska kultura i prosvjetiteljska književnost kao izraz “duha vremena” već je od polovice 18. st. prevladala u gornjim slojevima dubrovačkog društva. No, dubrovački “Frančezi”, pa i prosvjetiteljski protivnici *starog režima*, gotovo nikad nisu zastupali radikalne političke promjene. U njihovu slučaju prosvjetiteljstvo naprosto nije bilo dovoljno za oblikovanje i

¹⁹ Lujo Vojnović, *Pad Dubrovnika. Knjiga druga (1807.-1815.)*, Zagreb: Autorova naklada, 1908: 415.

prihvatanje revolucionarne ideologije.²⁰ U tom svjetlu postaje razumljiv i potonji oportunistički otklon Stullija i većine dubrovačkih frankofila. Čak ni masonstvo pojedinih Dubrovčana nije pojačalo njihove revolucionarne istupe. Prvi popis dubrovačkih masona sastavljen je 1833., nakon Stullijeve smrti. Iako se ne spominje među osnivačima lože, Stulli je, poput ostalih iz “Butige”, vjerojatno bio njezin član. Ta se loža pod francuskim pokroviteljstvom spominje već 1807., a pod nazivom *L' étoile Illyrienne* upisana je 30. ožujka 1810. u Grand Orient de France.²¹ Stullijevo je mladenačko frankofilstvo imalo korijen u autohtonom dubrovačkom obliku građanskog svjetonazora koji je prvo izgradio pod Sorgovim utjecajem, a potom razvio tijekom studija i revolucionarnih previranja u Italiji. No, ono nikada nije izlazilo iz okvira umjerene građanske ideologije. Osim toga, većina članova “Butige”, uključujući i Stullija, nakon Bečkog kongresa natjecala se u sricanju prigodnih pohvalnica Habsburgovcima i obnovljenom *starom režimu*.²² Slični ideološki obrat očitovao se i u djelima dalmatinskih i sjevernotalijanskih pristasa građanskih i iluminističkih ideja. Uvjetovali su ga česti politički potresi i društvena nesigurnost malobrojnog obrazovanog sloja koji nije imao uporište u građanstvu.

Luko Stulli i kasnoklasicistički krug u Dubrovniku

Stullijevo shvaćanje umjetnosti temeljilo se na klasicističkom kanonu. Poetika antičkih klasika u sadržaju i formi sjedinjuje “uzvišeno” poimanje istine, morala i ljepote. Uz antičke pjesnike, posebno Ovidija i Horacija, glavni Stullijevi uzori bili su dubrovački latinisti. Značajni trag na njegovo pjesništvo ostavio je i klasicistički dio opusa talijanskih suvremenika Vincenza Montija, Ippolita Pindemontea i Antonija Cesarija. U latinskom pjesništvu Stulli se najčešće drži klasičnog heksametra, tj. elegijskog distiha, dok u talijanskoj poeziji koristi nevezani jedanaesterac (*hendecasyllabi*) i slobodne oblike (*sciolti*). Piše epigrame i sonete, a i kad pjeva o suvremenicima, sa-

²⁰ O odnosu prosvjetiteljstva, jakobinizma i revolucionarnih načela u Dubrovniku potkraj Republike vidi: Ivo Banac, »Tomo Baseljić i pitanje dubrovačkih “Frančeza”.«, u: *Dubrovačka Republika i Francuska revolucija* (ur. Miljenko Foretić). Dubrovnik: Matica hrvatska, 1996: 61-70.

²¹ Francè Kidrič, »Framasonske lože hrvaških zemelj Napoleonove Ilirije.« *Rad JAZU* 206 (1915): 36-41. Prema listi iz 1833. masoni su bili Stullijevi prijatelji Rado Andrović, Ivan Bizzaro, Tomo i Antun Chersa.

²² Josip Bersa, *Dubrovačke slike i prilike (1800.-1880.)*. Zagreb: Matica hrvatska, 1941: 64, 65.

držaji su mu prožeti antičkim motivima i likovima koje često povezuje s dubrovačkom (epidauritanskom) tradicijom. Književnom klasicizmu, oplodenom prosvjetiteljskim duhom, Stulli duguje i svestrani interes za raznolike intelektualne discipline. Klasicistička poetika neraskidivo povezuje kakvoću ljepote sa spoznajom, a umjetnost sa znanošću, pa su i Stullijevi medicinski i prirodnanstveni tekstovi na latinskom i talijanskom, nastajali usporedno s poezijom, poput nje prožeti odmjerenim i uzvišenim stilom.

Užem književnom salonu oko Luka i Vlaha Stullija pripadali su otac i sin Rado (1771-1841) i Nikola Andrović (1798-1857), braća Tomo (1782-1826) i Antun Chersa (1779-1838), njihova učena sestra Frane (1777-1839), žena Rada Androvića, svećenik Rado Radelja (1769-1831) i dominikanac Anđeo Maslač (1769-1838). Bliski su im bili pjesnici Luko Didak Sorgo (1776-1865), Baro Bettera (1770-1852) i Beninj Albertini (1789-1838) franjevac i potonji skadarski biskup. Po sličnosti književnih interesa i estetskih nazora Stullijevu je krugu pripadalo i nekoliko pisaca izvan Dubrovnika. Uz pjesnika Ivana Bizzara (1782-1833), koji je dugo živio u Veneciji, to su Marko Faustin Galjuf (1765-1834), dubrovački pijarist koji se diljem Apenina proslavio svojim epigramima te njegov subrat, Talijan Giovanni Battista Rosani (1787-1862), koji je postao general reda. Rosani je prije odlaska u Rim 1820. dvanaest godina predavao na dubrovačkom kolegiju te je ostao u dodiru s dubrovačkim piscima. Za promicanje djela dubrovačkih književnika posebne zasluge imao je još jedan talijanski pijarist i pristaša klasicističkog purizma. Riječ je o Urbanu Lamprediju (1761-1838) koji je u Dubrovniku proveo gotovo dvije godine (od 31. kolovoza 1825. do 24. svibnja 1827.) intenzivno se družeći i surađujući s braćom Chersa i Stulli. Svojim je likovnim djelom za Stullijev krug bio vezan i posljednji iz trolista dubrovačkih klasicističkih slikara Carmelo Reggio (+1819) iz Palermo, koji se u Dubrovniku nastanio 1802., a godinu prije je naslikao poznati portret Luka Stullija.²³ Riječ je o heterogenoj skupini eruditski obrazovanih pjesnika i pisaca, uglavnom pripadnika imućnijih građanskih obitelji, koji su na tragu recentnog talijanskog klasicizma i na temeljima dubrovačke humanističke tradicije njegovali književnost na latinskom jeziku. Povremeno su pisali na talijanskom,

²³ O klasicizmu u likovnoj umjetnosti i o širem kontekstu djelovanja dubrovačkih klasicističkih slikara Petra Katušića (1767-1788), Rafa Martinija (1771-1846) i Carmela Reggia vidi: K. Prijatelj, *Slikarstvo u Dalmaciji 1784-1884*. Prema epigramu Vlaha Stullija, Reggio je preminuo 1819. od ozljeda koje je zadobio nakon udara vala i pada na morske hridine.

a posve rijetko i na hrvatskom jeziku. Za razliku od Stullija i Toma Cherse, koji su se okušali u različitim žanrovima, glavninu njihova opusa tvori prigodničarska poezija. Sonete, epigrame, ode i pohvalnice najčešće su tiskali u zajedničkim zbirka, no veliki je dio njihova stvaralaštva ostao u rukopisnim zbornicima od kojih se većina čuva u dubrovačkoj Znanstvenoj knjižnici i Knjižnici samostana Male braće.

Uz brojne predstavnike talijanskog i dubrovačkog osamnaeststoljetnog neolatinizma, na književno-estetske nazore Stullijeva kruga neposredno su utjecali stariji suvremenici, glasoviti prevoditelji Homera s grčkog na latinski, Brnja Zamagna (1735-1820) i Junije Resti (1775-1815). Međutim, dubrovačka je književna scena na prelazu stoljeća bila znatno šira od Stullijeve skupine. Na temelju bogate tradicije osebujna se klasicistička književnost u Dubrovniku počela razvijati od polovice 18. stoljeća. Nju je izravno iznjedrio rimski klasicistički krug kojem su pripadali i dubrovački *arkadani* Rajmund Kunić (1719-1794), Ruder Bošković (1711-1787) i Benedikt Stay (1714-1801).²⁴ Stvaralaštvom njihovih kasnijih sljedbenika u Dubrovniku zaokružen je jedini u stilskom smislu posve čisti klasicistički segment u hrvatskoj književnoj povijesti.²⁵ Razvojnu liniju klasicizma zaključila je u prvim desetljećima 19. stoljeća posljednja generacija dubrovačkih latinista kojoj je pripadao i Luko Stulli. U književnopovijesnoj literaturi uglavnom se ističu skromni umjetnički dosezi, tradicionalnost forme i konvencionalnost sadržaja.

²⁴ Osnovne biobibliografske podatke o dubrovačkim latinistima 18. st. vidi u: *Hrvatski latinisti II. Pisci 17-19. stoljeća*. (Pet stoljeća hrvatske književnosti, knjiga 3). Zagreb: Zora/Matica hrvatska, 1970; O književnopovijesnom kontekstu, estetskim dometima i "produljenom" trajanju dubrovačkog latinizma usp. Vladimir Vratović, »Horacije u dubrovačkom pjesništvu 18. i 19. stoljeća.« *Rad JAZU* 351 (1971): 275-352.

²⁵ U većini sintetskih djela i udžbenika o povijesti hrvatske književnosti opus dubrovačkih latinista 18. st. spominje se tek uzgredno. Glavni kriterij "ulaska" u "povijesti književnosti" bio je hrvatski jezik, tako da su spoznajni, književni i umjetnički dosezi hrvatskih autora koji su pisali na stranim jezicima ostajali uglavnom zanemareni. (Usp. Mihovil Kombol, *Povijest hrvatske književnosti do preporoda*. Zagreb: Matica hrvatska, 1961: 383-396; *Povijest hrvatske književnosti*. Knjiga 3. Zagreb: Liber/Mladost, 1974: 305-310; 345-349). Absurdi u periodizaciji i zbrka u kronološkim, žanrovskim i estetskim kriterijima posebno se očituju u potonjoj sintezi. Iz posve nejasnih razloga dubrovački klasicistički pisci starije i mlađe generacije uvršteni su u problematično naslovljeno poglavlje "Književnost prosvjetiteljstva" zajedno s Grabovcem i Kačićem Miošićem, dočim u tom poglavlju nije spomenut jedini "čisti" dubrovački prosvjetitelj Tomo Bassegli koji je pisao na francuskom jeziku. S druge strane, u rijetke sinteze sa širom integracijskom koncepcijom uključena su i djela na stranim jezicima, no ni u njima klasicizam dubrovačkih pjesnika-latinista nije prepoznat i valoriziran kao zasebna književna i estetska pojava u europskom kontekstu. (Usp. Ivo Frangeš, *Povijest hrvatske književnosti*. Zagreb-Ljubljana: NZMH-Cankarjeva založba, 1987.).

ja njihove poezije. S druge strane, činjenica je da latinsko pjesništvo s kraja Republike nije sustavno tiskano i proučavano, a posebno je zanemarena *poésie de circonstance* posljednjih dubrovačkih klasicista, kako na latinskom tako i na talijanskom i hrvatskom jeziku. Preoštra književnopovijesna ocjena stoga i ne može biti plod objektivnog znanstvenog i estetskog vrednovanja, nego slabog i paušalnog poznavanja te poezije. Na temelju uvida u brojne rukopise Darko Novaković ispravno zaključuje da je dubrovačko pjesništvo toga doba “nahoće hrvatske književne historiografije, o kojemu se uporno održavaju krute kronološke i vrijednosne zablude”.²⁶

U svakom slučaju, preostaje konstatacija da je ova skupina Dubrovčana, unatoč preživjelim tematsko-stilskim okvirima klasicizma koji su se na Zapadu povlačili pred romantičarskim senzibilitetom i stvaralaštvom na vernakularnim jezicima, predstavljala jedno od posljednjih značajnijih uporišta latinske književnosti u Europi.²⁷

Iako analiza i ocjena estetskih polazišta u djelima dubrovačkih pisaca, u odnosu na neizdiferenciranu klasicističku tradiciju, prelazi okvire ovoga rada, u grubim crtama ipak možemo uočiti stanovite posebnosti i razlike među onodobnim dubrovačkim pjesnicima. U tom je pogledu razvidan njihov različit odnos i vrednovanje vlastite književne baštine koja je ujedno, uz klasični i talijanski utjecaj, predstavljala jedno od izvorišta njihova stvaranja.²⁸ Govoreći uvjetno, posljednji dubrovački klasicisti/latinisti slijedili su dva kulturna obrasca koja su se manje razlikovala u formalnom i poetskom, a više u književnoutilitarnom smislu. Unatoč sličnim estetskim, književnim i obrazovnim ishodištima i međusobnoj suradnji, nekoliko se značajnih dubrovačkih pisaca udaljilo od elitističko-kozmopolitskih polazišta *arkadijskog* klasicizma koje je dosljedno njegovao Stullijev krug. Oni su se sve više okretali hrvatskom jezičnom izrazu, narodnom stvaralaštvu i za rani romantizam karakterističnoj raznovrsnosti poetskih tema. Uz svestrane znanstvenike Francesca Mariju (1768-1837) i Urbana (1777-1834) Appendinija i poštovatelja hrvatske poezije, Francuza Marka Bruerovića (1770-1823), predvodio ih je

²⁶ Darko Novaković, »Proslov«, u: *Rukopisi Znanstvene knjižnice Dubrovnik*. Knjiga II. Dubrovnik: Dubrovačke knjižnice, 1997: VIII.

²⁷ Velika važnost onodobnog Dubrovnik za latinsku književnost bila je poznata u europskim latinističkim krugovima, što je posebno istaknuo Michele Ferrucci u Stullijevoj biografiji. Osim toga, književnost na latinskom jeziku nastajala je u Dubrovniku i nakon razdoblja ilirizma, u drugoj polovici 19. stoljeća. Usp. Ivan Stojanović, *Dubrovačka književnost*. Dubrovnik: Srpska dubrovačka štamparija A. Pasarića, 1900: 122-124.

najstariji pripadnik, dubrovački kanonik Đuro Ferić (1739-1820), a slijedio najmlađi, Antun Kaznačić (1784-1874). Iako je i sam veći dio opusa napisao na latinskom, Ferić je predano kolekcionirao i prerađivao usmenu baštinu. Sustavno je radio na afirmaciji narodne kulture, folklornog i pučkog stvaralaštva i jezika u želji da upravo te sadržaje predoči europskoj publici. Time se Ferić posve približio nativističkim romantičarskim nazorima, te je u razdoblju ilirizma, zajedno s Bruerovićem i braćom Appendini, bio prepoznat kao nositelj prednacionalnih težnji u oblikovanju hrvatskog kulturnojezičnog identiteta.²⁹ Na Ferićevu tragu djelovali su dopunitelji Osmana Petar Sorgo (1749-1826) i Marin Zlatarić (1753-1826). Isključivo u lokalnom duhu i bez integracijskih ambicija hrvatske je stihove pisao osebujni latinist, prevoditelj Horacija i Stullijev kolega dr. Đuro Hidža (1752-1833).³⁰

Stullijeva kritika Osmana u kontekstu kulturnointegracijskih gibanja

Slijedom svojih književnih ambicija, ostajući vjeran klasicističkoj estetici, Stulli je, kako je to uočio Mihovil Kombol, bio jedan od začetnika naše književne kritike.³¹ Naime, pred kraj života 1828. on je tiskao svoje talijanske prepjeve latinskih stihova o dubrovačkoj *velikoj tresnji* 1667. Riječ je o poeziji koju su u rasponu od stotinu godina nakon tragedije napisali znameniti dubrovački latinisti triju generacija: Stjepan Gradi (1613-1683), Benedikt Rogaćić (1646-1719) i Benedikt Stay (1714-1801).³² U znalačkom,

²⁸ Zlatko Posavac pokušao je sistematizirati estetske nazore vodećih predstavnika kasnog dubrovačkog klasicizma, uključujući i Stullija, s naglaskom na njihovu otklonu prema romantičarskim odrednicama. Vidi: Zlatko Posavac, »Estetika romantičnog klasicizma u Dubrovniku.« *Anali Zavoda za povijesne znanosti IC JAZU u Dubrovniku* 19-20 (1982): 263-289.

²⁹ O Ferićevu djelu u tom kontekstu vidi kritičko izdanje s opsežnom literaturom: Đuro Ferić, *Slavica Poemata Latine Reedita*. (Kritisch herausgegeben und eingeleitet von Gudrun Wirtz). Köln, Weimar, Wien: Böhlau Verlag, 1997.

³⁰ O ulozi Dubrovčana u kulturnojezičnoj integraciji tijekom tzv. predpreporodnog razdoblja. usp. S. Ćosić, *Dubrovnik nakon pada Republike*: 286-304.

³¹ Mihovil Kombol, »Kritika Osmana iz 1827. god.« *Spremnost* 111-112 (1944): 12.

³² *Le Tre Descrizioni del Terremoto di Ragusa del MDCLXVII di Gradi, Rogacci, Stay*. Venezia: tip. Giuseppe Antonelli, ed. Simone Occhi, 1828. U uvodnom tekstu Stulli iznosi podatke o autorima i izvornicima kojima se služio pri prepjevu. Gradijeva pjesma objavljena je 1675., Rogaćićeva, posvećena Cosimu III. Mediciju, 1690., a Stayeva 1772. Rogaćićevu je pjesmu već 1808. preveo i tiskao Stullijev prijatelj Ivan Bizzaro (*Del terremoto onde fu distrutta la città di Ragusa l'anno 1667. carne supplicatorio... con la traduzione italiana di Giovanni de Bizzaro*. Venezia: Giovanni Palese, 1808.)

gotovo doslovnom prepjevu Stulli je proveo načelo *stih za stih*, prevodeći latinske heksametre talijanskim jedanaestercima.

U uvodnom eseju, posvećenom Nikoli Androviću, Stulli je sumirao svoje temeljne poetske poglede i iznio kritiku domaćeg pjesništva upućenu "ai nostri che scrissero illiricamente". Stulli prvenstveno veliča dubrovačke latiniste kao sljedbenike klasične tradicije Grčke, Rima i renesanse. Uz autore zastupljene u njegovu prijevodu, napose Staya, on ističe Boškovića, Kunića i Zamagnu kao "pjesnike kojima bi se dičilo i golemo carstvo, a kamoli ne mali Dubrovnik". Međutim, pravi je problem za Stullija bilo pitanje kako opravdati prevođenje velikih dubrovačkih latinista na talijanski. Svoje prevoditeljsko zalaganje on je temeljio na kritici dubrovačke kulturno-jezične situacije i na prosudbi o poetskoj nemoći "ilirskog" jezika. Kao i svi dubrovački "patrioti" njegova vremena on, naravno, podrazumijeva vodeću kulturnu, znanstvenu i književnu ulogu Dubrovčana, ne samo na prostoru "ilirskog" jezika, nego i među svim Slavenima "od Nove Zemlje do Epira". No, na tragu svoga učitelja Miha Sorga, glavni problem "ilirske" književnosti Stulli vidi u nedostatku jezičnog standarda za Slavene koji nemaju svoj "nacionalni" jezik i književnost, već se koriste stotinama različitih idioma. Štoviše, slavenskom konglomeratu nedostaje učena publika poput one u Italiji, a ne postoji ni "corpo accademico" koje bi propisalo književni standard.³³ U takvim okolnostima "harfa domaćih barda" odjekuje samo malobrojnim Dubrovčanima "od Kleka do Sutorine". Izlaz iz takve situacije Stulli vidi u interkulturalnom okretanju prema razvijenim književnim sredinama, prvenstveno prema kulturno bliskoj Italiji. Naime, samo prijevodima Dubrovčani mogu upoznati učenu svjetsku publiku sa svojom književnom baštinom. Za razliku od Ferića, koji je prijevodima želio zainteresirati europske romantičarske krugove za stvaralaštvo na hrvatskom jeziku, Stulli je motiviran isključivo težnjom da se preko afirmacije dubrovačkih latinističkih velikana otvori širi recepcijski prostor za njega i njegove suvremenike koji pišu na latinskom i talijanskom.³⁴

³³ Suvremeni znanstveni pogled na tu problematiku pruža studija: Dalibor Brozović, »Sociolingvistička situacija i problemi jezične standardizacije u slavenskom svijetu XVIII stoljeća.« *Radovi Filozofskog fakulteta u Zadru* 11 (1973): 17-35.

³⁴ Stulli doslovno piše: "Ed a quali ingegni io accenni voi ben ve ne avvedete, ingegni, di cui già si hanno egregii dettati, ed a ragione voglionsi attendere dei molto pij splendidi. Ed in cib per avventura non ha torto chi del proprio nome pij che dell'aumento della nazionale letteratura á tenero." *Le Tre Descrizioni del Terremoto di Ragusa del MDCLXVII di Gradi, Rogacci, Stay*: 18.

Postavljajući taj cilj, Stulli se upustio u kritiku važnih ostvarenja na hrvatskom jeziku, posebno Palmotićevih i Gundulićevih djela. Znakovito je da Stulli, potcjenjivački ili u strahu od polemike, u kratkoj kritici Ivana Gundulića i njegova *Osmana* nije spomenuo ni ime autora ni naslov djela o kojemu piše. Iz sadržaja je ipak posve jasno o čemu je riječ. Dubrovačka lirika za Stullija je posebno vrijedna, no epika, ta stožerna poetska vrsta, po njemu gotovo i ne postoji, a ono što se pod tim imenom nudi uopće ne posjeduje epske vrijednosti. Stulli smatra da višestoljetna dubrovačka književnost na narodnom jeziku nije iznjedrila nijedno značajno epsko djelo. Adoranti Gundulićeva *Osmana* za Stullija su potpuno neupućeni, jer hvale djelo koje se ni po čemu ne može mjeriti s latinskom i talijanskom epikom i u svojoj biti uopće nije epsko. Sa stajališta klasicističkih normi, Stulli kritizira nekonzistentnost i “necentriranost” *Osmana*. U “tobožnoj epopeji”, kojoj je junak nesretni i neodlučni sultan, loš vojskovođa i još lošiji političar, on ne vidi osnovne obrasce epa, “veličinu”, “junaštvo”, “vrlinu” i “plemenitost”, te smatra da ga uznose samo oni koji “ne misle svojom glavom”. U odnosu na već prisutan romantičarski duh, Stullijevi prigovori odražavaju poziciju njegova kruga, kojemu je književnoumjetnička vizija utemeljena na narodnom jeziku bila daleka, pa bi se samo u tom smislu mogla nazvati staromodnom. No, iz motrišta poetike, kao pristaša strogog, racionalnog klasicizma, Stulli se *a priori* morao protiviti baroknom stilu općenito, a posebno suvremenoj romantizirajućoj interpretaciji *Osmana*. Stoga je u pravu Zlatko Posavac kada dovodi u pitanje oštru Kombolovu ocjenu o “kulturnoj zalutalosti Stullijeva društvenog kruga”.³⁵ Posebno je, pak, jednostran pogled na Stullijevu kritiku iznio Jakša Ravlić. Uglavnom ponavljajući Kombolovo mišljenje, on je Stullijeve argumente o prednosti pisanja na latinskom i talijanskom posve ideološki označio kao “zaostalu misao” i “nesuvremeno gledanje”.³⁶ Naravno, iz nacionalne perspektive, Stullijeva strategija književnog “razvoja” doista se nije povijesno potvrdila. U epohi ilirizma, a i kasnije, Gundulićevo je djelo

Vladimir Bazala (»Dubrovčanin dr. Luka Stulić /Stulli/.«: 5) Stulliju pogrešno pripisuje autorstvo životopisa Đura Ferića (*Della vita e delle opere di monsignore Giorgio Ferich*. Ragusa: Antonio Martecchini, 1824.). Riječ je o knjizi koju je napisao Tomo Chersa, kako i stoji na naslovnici, a Stulli je samo autor posvete upućene Ferićevu prijatelju, generalnom vikaru Trebinsko-mrkanske biskupije Dominiku Sokoloviću.

³⁵ Z. Posavac, »Estetika romantičnog klasicizma u Dubrovniku«: 279.

³⁶ Jakša Ravlić, »O prvom izdanju Gundulićeva “Osmana” (1826).« *Anali Historijskog instituta JAZU u Dubrovniku* 4-5 (1956): 716, 717.

prepoznato i interpretirano kao temeljna vrijednost nacionalne baštine. Ako, pak, izuzmemo kulturnointegracijski kriterij, koji se nametnuo *a posteriori* kao plod Gundulićeva značenja za nacionalnu književnost, i vratimo se Stullijevoj argumentaciji, vidimo da su njegove ideje o književnosti, zajedno s formalnom i estetskom kritikom Osmana, bile posve legitimne i utemeljene, kako u doba njihova nastanka tako i kasnije.

Svakako, Stullijeve književnojezične ideje i njegovu kritiku Gundulića treba tumačiti u sklopu klasicističke poetike koju je slijedio. Osim toga, njegovi stavovi predstavljaju i odgovor na složena kulturnointegracijska gibanja u Dubrovniku i Dalmaciji tijekom prva tri desetljeća 19. stoljeća. Sam je Stulli pažljivo pratio taj proces te su mu zasigurno bila poznata i dugogodišnja nastojanja Đanluke Volantija (1749-1808) koji je umro ne dovršivši kritičku redakciju Osmana koju je pripremao za tisk. Nakon Volantijeve smrti upravo je Lukov brat Petar, na vlastitom priručnom stroju, pokušao otisnuti mali broj primjeraka Gundulićeva spjeva. Preciznija datacija njegova pokušaja nije moguća budući da je uspio tiskati samo pet početnih pjevanja. Osim toga, izdanje nije imalo kritički karakter već je naprosto tiskan jedan od poznatih prijepisa, bez redaktorskih intervencija i bez ikakve oznake na tiskanim primjercima. Petru su pomagala braća Luko i Vlaho a, od projekta su vjerojatno odustali zbog prevelikog opsega djela i potrebnih tekstoloških zahvata. Svakako, Luko je tada imao priliku dobro upoznati spjev koji je kasnije podvrgnuo kritici.³⁷ Rad na izdavanju Osmana nastavili su drugi, gorljiviji istraživači. Nakon pronalaska Volantijevih koncepata 1815. i vlastitog redaktorskog rada, fra Ambroz Marković (1778-1834) je 1826. u Dubrovniku tiskao prvo kritičko izdanje Osmana s dopunom Pijerka Sorga.³⁸

³⁷ Ivan Broz prvi je upozorio na Stullijev pokušaj: I(van) B(roz), »Pabirci po historiji književnosti hrvatske.« *Vienac* 3 (1891): 42, 43. Broz se poziva na svjedočenje Pera Budmanija, unuka Petra Stullija, tj. na pričanje njegove majke koja se "još dobro spominjala kako se njen otac sa svoja dva brata, Lukom i Vlahom, mučio oko toga". S obzirom da je Budmanijeva majka Marija Ana rođena 1798. njezino sjećanje vjerojatno se odnosi na drugo ili na početak trećeg desetljeća 19. st. U tom bi slučaju i razlog odustajanja od daljnjeg tiskanja mogla biti činjenica što je fra Ambroz Marković, na temelju Volantijevih redaktura, već poodmakao u pripremi kritičkog izdanja. Malu zabunu u ovo pitanje unio je Milan Rešetar koji kao tiskara nepotpunog izdanja pogrešno označio Luka Stullija. (Đuro Korbler, »Rukopisi i izdanja Osmana«, u: *Djela Dživa Frana Gundulića*. Stari pisci hrvatski, knj. 9, III izdanje za štampu priredio Đuro Korbler a pregledao Milan Rešetar, Zagreb: JAZU, 1938: 84, bilj. 36).

³⁸ Vidi: J. Ravlić, »O prvom izdanju Gundulićeva "Osmana" (1826)«: 705-718; Žarko Muljačić, »Novi podaci o pripremanju "Osmana" za štampu.« *Dubrovnik* 3-4 (1963): 15-21.

Ovaj prvorazredni kulturni događaj izazvao je niz rasprava u intelektualnim krugovima, a utjecao je i na obnovu književnog stvaralaštva na hrvatskom jeziku. Odmah nakon toga, 1827., u Martecchinijevoj tiskari objavljeno je i talijansko izdanje *Osmana* u slobodnom prepjevju (*Versione libera*) Zadrani-na Nikole Jakšića (1768-1841). Knjizi je pridodan i opsežni afirmativni uvod Francesca Marije Appendinija o Gunduliću i njegovu djelu.³⁹

Kao odgovor, iste je godine uslijedio Stullijev esej, koji je bio prva i za- dugo jedina kritika Gundulića. Ustvari, meta Stullijeva napada bio je čitav romantičarski trend koji se naslućivao. Stulli je bio potaknut rastućim intere- som za hrvatski jezik, a vjerojatno mu je smetala i “romantizirana” Jakšićeva “slobodna verzija”. Kritizirajući Gundulića, on je, prvenstveno ciljao na broj- ne dubrovačke intelektualce čije se mišljenje o jezičnoj i književnoj buduć- nosti Dubrovnika posve razlikovalo od njegovog. Pripadnici te intelektualne skupine odigrali su ključnu ulogu u pripremnoj fazi hrvatske kulturnojezične integracije, a neki su kasnije bili izravno uključeni u ilirski pokret. No, u doba Stullijeve polemike tek su se nazirali počeci tog procesa, koji je tride- setih godina, u programu iliraca, dobio svoje čvrsto uporište. Tako je i sam priređivač *Osmana*, fra Ambroz Marković, u svojoj brošuri iz 1828. pomirlji- vo i bez žara odgovorio na neka pitanja o estetskoj vrijednosti *Osmana*.⁴⁰ On je potanko opisao svoj višegodišnji rad na kritičkom iščitavanju različitih pri- jepisa *Osmana*, koje je uspoređivao s jednom verzijom Volantijeve redak- ture. Zanimljivo je da Marković prihvaća kritičku ocjenu da *Osman* nije ep, te izriječkom zaključuje da mu ne odgovara atribucija “poema epico”. Marković

³⁹ *Versione libera dell' Osmanide. Poema illirico di Giovanni Fr. Gondola patrizio di Ra- gusa. Memorie sulla vita e sugli scritti di Giovanni Fr. Gondola patrizio raguseo autore del po- ema illirico intitolato L' Osmanide.* Ragusa: A. Martecchini, 1827. Appendini, koji je posjedovao izvornike Volantijevih redaktura, u svom je uvodu žestoko napao Markovića optuživši ga za pla- giranje i zloporabu Volantijeva rada.

⁴⁰ *Lettera del P. Lettore Ambrogio Marcovich minore osservante ad un suo amico sulla Osma- nide di Gianfrancesco Gondola ultimamente per le sue cure stampata a Ragusa, e su alcune rela- zioni da lui date circa le opere del medesimo Gondola.* Venezia: Simone Occhi editore, 1828. Jakša Ravlić iscrpno piše o Markovićevom “pismu”, smatrajući da je ono upućeno F. M. Appen- diniju. Dio u kojem se autor brani od optužbi za plagijat uistinu je odgovor na Appendinijev napad. No, obraćajući se “prijatelju”, Marković izriječkom spominje Appendinija i njegov tekst o Gundu- liću, koji ga je potaknuo da ponovno osvjetli događaje vezane za tiskanje hrvatskoga izdanja. Po tome bi bilo teško zaključiti da je Appendini ujedno i “amico” kojemu se obraća Marković i koje- mu kasnije dobronamjerno obrazlaže svoje poglede na vrijednost spjeva. Prema sadržaju, vjero- jatnije je da “pismo” nije upućeno samo Appendiniju već i kritičarima druge vrste, vjerojatno baš Stulliju ili pripadnicima njegova kruga Ivanu Bizzaru i braći Chersa.

je naslovu kanio pridodati samo *Pjesan*, ali je popustio pred nagovaranjima izdavača, te je najposlije u podnaslovu dodana atribucija “spjevagne vitesko”. Iz sadržaja Markovićeve epistole nazire se da ni on pretjerano ne drži do estetske dimenzije Gundulićeva spjeva. Čak tvrdi da se dugo dvoumio oko ocjene ovog djela koje, po njemu, zaslužuje “osrednje” (mediocre) mjesto u knjižnici. Na koncu je popustio pred Martecchinijem koji je, kao izdavač, najzaslužniji što je spjev tiskan. Međutim, ono što Markovića potpuno razlikuje od Stullija njegova je nativističko-romantičarska svijest o baštinskoj vrijednosti i identitetskom značenju Osmana. Gundulićev spjev za njega je oličenje “domovinske slave”, a prvenstvena je njegova važnost za očuvanja narodnog jezika. Upravo je ta svijest motivirala Markovića u zahtjevnom dugogodišnjem radu na redakturi Osmana. To ga, pak, svrstava među začetnike hrvatskih kulturnointegracijskih gibanja u Dalmaciji.⁴¹

Na tragu Stullijeve kritike, deset godina nakon njegove smrti, Šibenčanin Marko Antun Vidović (1795-1868) pokušao je prijevodom na talijanski “popraviti” Osmana i udahnuti mu epski sjaj. Po uzoru na Ariosta, Vidovićev *Osman* (Zara, 1838.), preveden je hladnim, cerebralnim jedanaesteračkim oktavama kako bi se istakao njegov epski karakter. Štoviše, svoje argumente u prilog epskom “klasiciziranju” Osmana Vidović je u predgovoru potkrijepio Aristotelovom i Voltaireovom definicijom epskih načela. Unatoč uzdizanju pjesnikovog “slavenstva” (uostalom, i sam je neko vrijeme bio sklon ilirizmu) Vidovićev trud nije imao odjeka. Usporedo se, međutim, u ilirskim krugovima razvijao posve drukčiji kulturnopovijesni i jezični interes za Gundulića, interes koji ga je zahvaljujući romantičnom historicizmu postavio u simbolično središte nacionalnog pokreta. Svakako, rasprava o vrijednosti Gundulićeva djela za dulje je razdoblje okončana njegovom ilirskom “kanonizacijom” nakon prvog zagrebačkog izdanja s dopunama Ivana Mažuranića iz 1844. godine.

Do podvajanja književne elite u Dalmaciji došlo je zbog prihvaćanja različitih recepcijskih modela, ne samo Gundulićeva djela već i čitave kulturne baštine u pokrajini. Upravo na crti poetske razdiobe već su se od početka 19. stoljeća mogli uočiti ideološki elementi dvaju kulturnih obrazaca: uzmičućeg klasicističko-racionalističkog i nadolazećeg romantičarsko-nacionalnog. Ra-

⁴¹ Markovićeve istomišljenici bili su svjesni značenja njegova pothvata. O tome u pjesničkoj parafrazi Gundulića, koja je dodana Markovićevo spisu, pjeva malobraćanin Pacifik Radeljević: Ja, kâ glasim djella slavna/ Vladislava hrabrenoga,/ Kâsâm svjedok snagna stavna/ Gundulichja neumârloga;/ Dok’ usscivem cjâs cinichju/ Vrjednom Otzu Markovichju.

zličiti sadržaji tih kulturnih obrazaca, koji su se ponekad i prepletali, bitno su utjecali na morfologiju kulturnointegracijskih i nacionalnih ideologija koje su nastajale u Dubrovniku i Dalmaciji. Nadahnut suvremenim racionalizmom, urbani je klasicizam posredovao antičke vrijednosti, građanski kult polisa i republikanizam, dok je romantizam u svom historicističkom žaru idealizirao narodni jezik i herojsku, srednjovjekovnu ili protuosmansku, povijest i vernakularnu književnost.

U Stullijevim gledištima mogu se nazrijeti stanovite kulturnojezične implikacije koje on sam nije posebno razradio ali koje su ugrađene u klasicističko-racionalistički kôd njegove poetike. Modificirane odijeke Stullijevih ideja nalazimo nešto kasnije, kod ilircima suprotstavljene skupine koja se u Dubrovniku i Dalmaciji javila u predožujsko doba. Riječ je o liberalno-građanski usmjerenim pripadnicima "slavodalmatinstva", koji su svoju bipolarnu nacionalnointegracijsku ideologiju temeljili na simbiozi "slavenskih" etničkih i "talijanskih" kulturnojezičnih sadržaja u cilju povezivanja "Slavije" i "Italije" na tlu austrijske Dalmacije. Ta je skupina u Dubrovniku svoj vrhunac doživjela tijekom revolucionarnih previranja 1848. Ipak, u kasnijim je nacionalnointegracijskim gibanjima zamrla zbog nedostatka uporišta u nekoj od etničkih zajednica.⁴² Svakako, Stulli nije eksplicitno naznačio posebni integracijski smjer u koji bi se Dubrovčani trebali uklopiti. Iako je oportunistički podržavao francusku i austrijsku vlast, on se i u tim političkim okvirima posve otvoreno zalagao za održanje dubrovačkog identiteta. Taj Stullijev dubrovački partikularizam uočljiv je u brojnim prigodnicama upućenima Franji I. Dio jedne, očito rane Stullijeve počasnice na talijanskom, u kojoj se kod cara zauzima za očuvanje dubrovačke posebnosti u habsburškoj Dalmaciji, u prijevodu donosi Josip Bersa: "Sav dubrovački narod pita, da se udostojiš odrediti, neka se naziv Dubrovčanin ne pretvori u Dalmatinac. Ako je mahnuti vlasteoski ponos uvrijedio tvoj prijesto, neka se ta vlastela slobodno nazovu Dalmatinci; ali ostali narod nije tome kriv, pa zašto da taj gorki, ništavi, mrski naziv bude i njemu namijenjen? Ako lijepa riječ Dubrovčanin iščezne iz rječnika, kako ćeš tad prozvati Dalmatince, ako ikad postanu čestita čeljad?"⁴³ Nažalost, među dostupnim tiskanim i rukopisnim pjesmama i epigramima koje je Stulli napisao u čast Franji I. nisam uspio pronaći ovaj tekst u originalu. Sudeći po

⁴² O "slavodalmatinskoj" koncepciji u Dalmaciji i Dubrovniku vidi: Konrad Clewing, *Staatlichkeit und nationale Identitätsbildung. Dalmatien in Vormärz und Revolution*. München: R. Oldenbourg Verlag, 2001: 318-330.

⁴³ J. Bersa, *Dubrovačke slike i prilike*: 70.

sadržaju ostalih Stullijevih prigodnica u vladarevu slavu, vjerojatno je i epigram koje navodi Bersa autentično prenesen. Naime, Stullijeva je poezija prožeta slavljenjem dubrovačke prošlosti i tradicije, koja je po svemu superiorna naslijeđu Dalmacije i drugih "ilirskih" zemalja.

Poput Stullija, snažni patriotizam i zavičajni identitet iskazuju i brojni dalmatinski pjesnici i intelektualci s kraja 18. i početka 19. stoljeća. Uz odanost talijanskoj kulturi, oni na različite načine redefiniraju i amalgamiraju antičku, ilirsku i slavensku tradiciju, nastojeći naturalizirati brojne kulturne slojeve koji su nastajali na dalmatinskom tlu.⁴⁴ Poput Stullija, dalmatinski pisci ne odbacuju hrvatski jezik, ali ga u suvremenim okolnostima i u standardizacijskom smislu smatraju nedostatnim, dajući prednost talijanskom. Za razliku od tvrdokornog Stullijeva purizma, većina dalmatinskih pisaca, preko tzv. osijanske i bardske poezije, uglavnom prihvaća pomodne romantičarske utjecaje. Pozitivni interes za narodno stvaralaštvo i djela na hrvatskom jeziku, u duhu zavičajnog historicizma, približava te književnike Ferićevim i Appendinijevim nastojanjima u Dubrovniku. Društvenim položajem, prigodničarskim opusom i ambicijama Stulliju je umnogome sličan Splitsanin Nikola Ivellio (1767- poslije 1830), hvalitelj Napoleona i Franje I. Ivellio je već u doba Republike, a i kasnije, tiskao svoja djela u Dubrovniku gdje je upoznao braću Chersa i Stulli. Nakon smrti Toma Cherse objavio je zbirku soneta *Tributo di Niccolò de Ivellio di Spalato alla memoria del letterato Tommaso Chersa di Ragusa* (Trieste: Weis, 1826.) u kojoj je devet soneta posvetio Luku Stulliju smatrajući ga najvjernijim Chersinim prijateljem. I nakon Stullijeve smrti Ivellio je objavio knjižicu stihova pod naslovom *Tributo di Niccolò nobile de Ivellio alla memoria degli esimii letterati Tomaso Chersa e D.r Luca Stulli di Ragusa*. (Zara, 1828.). Stullijevu senzibilitetu bio je blizak i već spomenuti plodni zadarski prigodničar i prevoditelj Nikola Jakšić, te trogirski prozaik kotorskog podrijetla Vicko Drago (1770-1836). Njegova literarizirana povijest drevne Grčke (*Storia della antica Grecia dalla giunta dei Titani all' incendio di Corinto*. Milano: Nicolò Bettoni, 1820-26.) obaseže šest svezaka i svjedoči o golemoj spisateljskoj ambiciji koja mu ipak nije donijela afirmaciju kod europske publike.⁴⁵

⁴⁴ Mate Zorić, »Romantički pisci u Dalmaciji na talijanskom jeziku.« *Rad JAZU* 357 (1971): 353-476, passim. Vidi također: Glorija Rabac-Čondrić, »Odras risorgimentalno-preporoditeljskih ideja na zadarske pisce.« *Zadarska revija* 4-5 (1987): 421-430.

⁴⁵ O Dragu vidi: *Vincenzo (Vicko) Drago. Storico e letterato dalmata a cavallo tra i due secoli*. (a cura di Ljerka Šimunković) Roma: Il Calamo, 2001.

Stullijev prepjev Đurđevićeve pjesme Bijeljaše se izdaleka...

Za Stullija plodne 1826. godine objavljen je njegov talijanski prijevod poezije Ignjata Đurđevića (1675-1737) pod naslovom *L'ombra di Ovidio. Ovvero lodi della lingua illirica di don Ignazio Giorgi* (Ragusa: Antonio Martecchini, 1826). Riječ je o 228 simetričnih osmeraca druge pjesme iz Đurđevićeva ciklusa *Pjesni ljuvene*, koja započinje stihovima "Bijeljaše se izdaleka/ u ružicah zora okolo/...".⁴⁶ Što je klasicista Stullija privlačilo baroknom pjesniku Đurđeviću?⁴⁷ U posveti upućenoj talijanskom prijatelju Urbanu Lamprediju Stulli se poziva na Đurđevićev komentar da je upravo od Ovidija "naučio ljuveno naški pjeti". On ističe Đurđevićevo klasično polazište, naziva ga "slavo-dubrovačkim Ovidijem" i u njemu, kao posredniku, prepoznaje klasicistički uzor. Uistinu, u velikom broju Đurđevićevih pjesama razvidni su antički utjecaji i neohumanistička poetika.⁴⁸

Kao i u prethodnom prijevodu, Stulli je dubrovačke rimovane osmerce uspješno prepjevao nevezanim talijanskim jedanaestercima (106 stihova). Knjizi je dodan i grčki epigram, koji je u Lampredijevu čast sastavio Nikola Andrović, a Stulli ga je također prepjevao na talijanski. Iako u posveti to ne spominje, ambiciozni se Stulli zacijelo odlučio objaviti svoj prijevod zbog toga što je Đurđevićeva pjesma, zahvaljujući tematici, već doživjela stanovitu popularnost. Zamršeni slijed nastanka prijevoda te pjesme odvijao se u

⁴⁶ Pjesma je tiskana u: *Djela Inácija Ğorđi*. Svezak II, Stari pisci hrvatski knj. 24 (prir. Milan Rešetar). JAZU: Zagreb, 1918: 16-20.

⁴⁷ Prvi Stullijev prepjev Đurđevića tiskan je 1803. u kapitalnom djelu Francesca Marije Appendinija *Notizie storico-critiche sulle antichità, storia e letteratura de' Ragusei*, u poglavlju o dubrovačkoj ljubavnoj lirici. Riječ je o pjesmi *Zgoda ljuvena* iz ciklusa *Ljuvene pjesni*. Pjesmu, poznatu i pod naslovom *Svijetnjak* (Krijesnica), Stulli je naslovio *La Lucciola*. Uspješan prepjev poetski "zbijene" i tematski originalne Đurđevićeve pjesme zahtijevao je zavidno versifikatorsko umijeće i poetsku nadarenost. Tako je Stulli 56 dvostruko rimovanih Đurđevićevih osmeraca, raspoređenih u 14 strofa od po četiri stiha, transponirao u 14 nevezanih sestina tj. u 82 talijanska hendekasilaba. I ovaj je Stullijev prepjev Đurđevića kasnije doživio međunarodnu recepciju. Prema Stullijevoj talijanskoj verziji pjesmu je dvaput (1813. i 1821.) na francuski preveo i objavio Charles Nodier, vodeći promicatelj "ilirske književnosti" u doba Napoleonovih osvajanja. U razvučenom prijevodu ovog stihotvorca, znatno slabijeg od Stullija, pjesma "morlačkog Anakreonta", kako on naziva Đurđevića, izgubila je svoju poetsku snagu. Ipak, Nodieru pripada zasluga što je među prvima, upravo posredstvom Stullija, skrenuo pozornost europske književne publike na stariju hrvatsku književnost. Vidi: Rudolf Maixner, »Charles Nodier i Ilirija.« *Rad JAZU* 229 (1924): 1-48.

⁴⁸ O klasicističkim elementima u Đurđevićevoj poeziji usp. Mirko Tomasović, »Đurđevićevo prizivanje Ovidija.«, u: *Dani hvarskog kazališta XX*, Split: Književni krug, 1994: 103-110.

širim književnim krugovima. Naime, riječ je o svojevrsnom pjesničkom pandanu opsežne i nedovršene Đurđevićeve rasprave *Rerum illyricarum*. U tom djelu autor je na temelju starije literature (antičkih pisaca, Pribojevića, Orbinića i dr.), te predaje i vlastitih domišljanja, nastojao potvrditi ili ro-slavenski etnogeografski kontinuitet i legitimirati antičku baštinu svoje "adrijano-slovenske pokrajine". Napose, cilj mu je bio dokazati (najčešće etimologiziranjem) slavu, drevnost i rasprostranjenost Slavena i slavenskog jezika.⁴⁹ Ovidijev boravak u "slovenskim pokrajinama", nakon progona zbog "ljuvene krivine", te podatak o njegovu znanju getskog i sarmatskog - kako se onda mislilo slavenskih jezika - poslužili su Đurđeviću kao idealan fabularni predložak za poetsku rekapitulaciju sveslavenske povijesne koncepcije koju je razradio u *Rerum illyricarum*. Zapravo, Đurđević je majstorski iskoristio osnovni ljubavni motiv pjesme tako što je u jedinstveni emocionalni kompleks isprepleo ljubav prema ženi ("dragoj") i prema slavenskim prostranstvima, tj. prema vlastitoj jezičnoj zajednici, oblikujući tako domoljubni matri/patriotski sentiment. Pjesma je očito bila popularna među Đurđevićevim sljedbenicima u dubrovačkoj *Akademiji dangubnijeh*, jer ju je njegov nastavljatelj Sebastijan Slade Dolci (1698-1777) odlučio prevesti na latinski i tiskati, zajedno s originalom, kao dodatak svome djelu *De Illyricae Linguae vetustate et amplitudine* (Venetiis, 1754.). I njemu je, naime, pjesma predstavljala izvrsnu poetsku dopunu knjizi u kojoj je, slijedeći Đurđevića, nastojao "dokazati" da je "ilirski" najstariji i najrašireniji jezik na svijetu. Slade, međutim, nije shvatio Đurđevićevu suptilnu poetsku igru s univerzalnom kategorijom ljubavi, pa su mu njegove putene aluzije vjerojatno izgledale neumjesne i, s obzirom na programski karakter pjesme, nelogične. Stoga je u svom heksametarskom prijevodu uglavnom "prekrojio" sporne stihove do te mjere da se njegov rad prije može nazvati iskrivljenom parafrazom nego prepjevom.⁵⁰ Svakako, predromantičarski interes za "ilirsku" starinu potakao je talijanskog erudita, pjesnika i Kunićeva prijatelja Baldassarea Odescalchija (1748-1810) da i sam na talijanski prevede i 1810. objavi Đurđevićevu pjesmu. Prema vlastitim riječima, on pjesmu nije preveo (tj. parafrazirao) ni s hrvatskog ni s latinskog, već s engleskog jezika. Naime, za pjesmu se prva

⁴⁹ Usp. Ivan Pudić, *Rerum illyricarum Ignjata Đurđevića*. Sarajevo: ANUBiH (Djela, knjiga 28, Odjeljenje istorijsko-filoloških nauka knjiga 16), 1967.

⁵⁰ O Sladinu prijevodu vidi: Josip Torbarina, »Oko engleskog prijevoda jedne Đurđevićeve pjesme.« *Zbornik radova Filozofskog fakulteta Sveučilišta u Zagrebu* I. (1951): 651-706, posebno 657-661.

zainteresirala Odescalchijeva poznanica, engleska književnica Ellis Cornelia Knight (1757-1837), čijim se engleskim prepjevom i on poslužio. Učena Miss Knight život je provela krećući se u međunarodnim intelektualnim krugovima Londona, Pariza, Rima i Napulja. U Parizu je već u ranoj mladosti upoznala Rudera Boškovića, u Rimu se redovito družila s Rajmundom Kunićem, a kasnije je susretala Antuna Sorga i Marka Bruerovića. Na temelju tih iskustava stekla je simpatije prema Dubrovniku te se zainteresirala i za dubrovačku književnost. Iako Engleskinja nije objavila svoj prijevod, a Josip Torbarina, koji se sustavno bavio njezinim radom, nije ga pronašao ni među rukopisima, nema razloga sumnjati u Odescalchijevu naslovnu bilješku uz prijevod koja glasi *Parafraza di una poesia illirica tradotta dall'inglese di Miss Knight*. Štoviše, Torbarina ističe kulturnopovijesnu važnost njezina zagubljenog rukopisa, koji zacijelo predstavlja prvi prepjev jedne hrvatske pjesme na engleski jezik.⁵¹ Uz određivanje točne godine njegova nastanka, ostaje otvoreno i pitanje kojim se predloškom Đurđevićeve pjesme poslužila Miss Knight. Torbarina pretpostavlja da je njezin prijevod nastao u Rimu oko 1794., kada se najintenzivnije susretala s Rajmundom Kunićem, koji ju je mogao upoznati sa Sladinom latinskom verzijom. No vjerojatno je bilo drukčije. Iako je Torbarini bio poznat Stullijev podatak iz posvete *L'ombra di Ovidio* da je njegov prepjev nastao još u "prošlom" (tj. 18.) stoljeću, zaključio je da "opet nije nimalo vjerojatno da je Kornelija Knight poznavala taj njegov (Stullijev op. a.) prijevod u rukopisu".⁵² Očito mu nije bila poznata činjenica da je Stulli boravio najprije u Rimu, a tijekom 1798. i u Napulju. Dakle, u isto vrijeme kada i Cornelia Knight. Ona je već početkom te godine pred francuskim trupama napustila Rim i pribježište našla kod britanskog veleposlanika u Napulju Sir Williama Hamiltona.⁵³ Ako ne već u krugu rimske *Arkadije*, Engleskinja se u Napulju mogla susresti sa Stullijem, ili od nekog njegova prijatelja posredno dobiti talijanski prepjev prema kojemu je sročila svoj prijevod. Stulli je u Napulju boravio do kraja 1798. Bio je poznat u književnim i znanstvenim krugovima, a prijateljio se i s engleskim liječnikom Thomasom Thompsonom. S obzirom na neprecizne datacije i opise

⁵¹ Osebniji životopis Miss Knight i njezine doticaje s Dubrovčanima, osobito s Boškovićem i Kunićem, detaljno je analizirao J. Torbarina, »Oko engleskog prijevoda jedne Đurđevićeve pjesme.«: 651-706.

⁵² J. Torbarina, »Oko engleskog prijevoda jedne Đurđevićeve pjesme.«: 662.

⁵³ J. Torbarina, »Oko engleskog prijevoda jedne Đurđevićeve pjesme.«: 689.

dogadaja u autobiografskim zapisima Miss Knight, Josip Torbarina ih je opravdano ocijenio posve nepouzdanima. Stoga ne čudi da autorica nije spomenula Stullija, kao što, uostalom, nije napisala ni riječi o svom prijevodu Đurđevićeve pjesme. Svakako, precizniji odgovor na pitanje o predlošku prvog engleskog prijevoda jedne hrvatske pjesme mogla bi dati komparativna analiza Đurđevićeva izvornika, Sladina latinskog prijevoda, Stullijeva talijanskog prepjeva i Odescalchijeve parafraze. Ako ta parafraza, nastala na temelju zagubljenog engleskog prepjeva, sadrži ljubavne stihove, potvrdit će se da Ellis Cornelia Knight nije prevodila Sladinu latinsku varijantu u kojoj su ljubavni motivi izbačeni. U tom slučaju, kao predložak engleskog prijevoda preostaje samo Stullijev prepjev, nastao tijekom njegova studija u Italiji.

Sadržaj Đurđevićeve poeziji bio je zanimljiv i sljedbenicima ranog romantizma. Upravo oko njegovih pjesama susreli su se tematski interesi Luka Stullija i već spomenutog prevoditelja Osmana Marka Antuna Vidovića. Njegov talijanski prijevod 21 ljubavne pjesme Ignjata Đurđevića nastao je već 1823., a tiskan je u Mlecima godinu dana nakon Stullijeva prepjeva.⁵⁴ Sudeći po prepjevima Vidovića nisu zanimali programski sadržaji Đurđevićeve poezije. Šibenčanin je, naime, bio očaran romantičarskim potencijalima Đurđevićeve ljubavne lirike, pa se prevodeći potpuno predao suvremenom trendu čuvstvenosti, jednostavnosti i muzikalnosti stihova. Međutim, ideološka poruka pjesme *Bijeljaše se izdaleka...* prepoznata je na vrhuncu ilirizma u Dalmaciji. U 36. broju *Zore dalmatinske* iz 1844., u sklopu rubrike “Životopisja glasovitih pisaoca Dalmatinskih”, objavio ju je dubrovački ilirac Rainiero Golubović. Sadržaj i početni stihovi pjesme *Ovidiov osinj*, kako je prema Stullijevu prepjevu naslovio Golubović, izvrsno su odgovarali kulturnointegracijskoj koncepciji *Zore* zasnovanoj na reafirmaciji domaće, napose dubrovačke, književne baštine. Štoviše, u svom tekstu Golubović ističe da je odlučio početi upravo s Đurđevićevim životopisom jer je pjesma *Ovidiov osinj*: “nebudući drugo nego jedna pohvala jezika *hervatskoga...*”.

Tako je zatvoren zanimljivi recepcijski luk Đurđevićeve pjesme. Započeo je Sladinom utilitarno-klasicističkom verzijom u kojoj su, zbog jezičnog i etnokulturnog sloja, izbačene sve senzualne natruhe. Stulli je bio fasciniran

⁵⁴ *Raccolta di alcune amorose illiriche canzoni di Nicolò Ignazio Giorgi celebratissimo poeta ragusino in italiano tradotte da Marc' Antonio Widovich da Sebenico l' anno 1823.* Venezia: Dalla Tipografia Andreola, 1827.

“ovidijevskom” temom pjesme te je svojim talijanskim prijevodom htio pokazati da su dubrovački pjesnici i na materinskom jeziku slijedili klasične uzore, štoviše da je njihova vlastita baština bila usko povezana s antikom. Engleski prijevod Cornelia Knight zacijelo je bio motiviran željom za upoznavanjem egzotičnog slavenskog svijeta, a slijedila ga je Odescalchijeva talijanska inačica. Najzad, Golubovićev ilirizam u ovoj je pjesmi pronašao potvrdu hrvatske slave i starine.

LUKO STULLI AND LITERARY HERITAGE OF DUBROVNIK

STJEPAN ĆOSIĆ

Summary

Writer, physician, scientist, poet, and translator, Luko Stulli (1772-1828) was one of the greatest exponents of late classicism in Dubrovnik. He belonged to a learned circle which marked the literary and intellectual history of the city at the turn of the 18th century, thus contributing to Dubrovnik being one of the last resorts of Latinism in Europe. He studied medicine and philosophy in Bologna (1792-1795), but was also educated in Florence, Rome, and Naples. Aside from his medical career, Stulli remained passionately devoted to writing all his life. The bulk of his miscellaneous and obscure literary work has been preserved in manuscript. Stulli's literary view epitomized the classicistic stream in the cultural history of Dubrovnik. Apart from the classical authors, Stulli modelled himself on Ragusan Latinists and poets of the Roman *Arcadia*. At the beginning of the 19th century, however, the literary scene of Dubrovnik polarized on the problem of valorization of domestic literary heritage. Two distinctive cultural patterns prevailed among the Dubrovnik writers, characterized by those who stood on the position of elitism and cosmopolitanism of the *Arcadian* classicism, and their opponents who began to turn to the Croatian linguistic idiom, vernacular literature and the new poetic themes, characteristic of early Romanticism. Stulli based his literary work and translations in Latin and Italian on the criticism of Dubrovnik's literary-linguistic moment and his judgement on the poetic impotence of the "Illyrian" language. Like all the Ragusan "patriots" of the day, he ascertains Dubrovnik's leading position in culture, scholarship, and literature not only in the "Illyrian-speaking lands" but among all the Slavs. But according to Stulli, the main problem of Illyrian literature lies in the absence of the linguistic standards for the Slavs who have no national lan-

guage or literature of their own, but resort to hundreds of different idioms. The Slavic conglomerate is in need of a learned audience, as the one in Italy, and has no “corpo accademico” to set the linguistic standards either. Stulli saw the solution in the intercultural shift towards more developed cultural circles, primarily towards that of the neighbouring Italy. Only through translations can the Ragusans present their literary achievements before the world audience. Unlike Đuro Ferić, who, by means of translations, tried to draw the attention of the European Romantic circles towards Croatian literary production, Stulli was preparing ground for a wider reception of himself and his contemporaries who wrote in Latin and Italian through the presentation of the most famous Dubrovnik Latinist and translations of older Croatian writers. In fact, Stulli provides answers to complex integrational and cultural movements that thrived in Dubrovnik and in Dalmatia in the first three decades of the 19th century. His critical remarks are directed against many Ragusan intellectuals whose opinion on the linguistic or literary perspective of Dubrovnik differed from his. The adherents of this circle played a major role in the initial phase of the Croatian culturo-linguistic integration, some of whom were later directly involved in the Illyrian movement.